

“ปลาหมอคางดำ” กับการรับมือเอเลี่ยนสปีชีส์ในไทย

“ปัญหา “เอเลี่ยนสปีชีส์” (alien species) หรือสิ่งมีชีวิตต่างถิ่น กำลังส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อระบบนิเวศของไทย ถือเป็นสาเหตุอันดับ 1 ที่ทำให้เกิดความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ สัตว์ประจำถิ่นที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตถูกรุกราน สาเหตุสำคัญคือน้ำมือมนุษย์ที่นำเข้าสู่สิ่งมีชีวิตต่างถิ่นเหล่านี้ เพื่อความสวยงามและเพื่อวิจัยศึกษาแล้วปล่อยให้หลุดลอยออกมา

ที่มา: ปรับจาก www.komchadluek.net/news/general-news/579137

บทนำ

ในปี 2567 ได้มีข่าวใหญ่เรื่องการระบาดของปลาหมอคางดำ (หรือปลาหมอสีคางดำ) ซึ่งเป็นสัตว์ต่างถิ่นในแหล่งน้ำทั่วประเทศ จนสร้างความกังวลต่อระบบนิเวศของไทย โดยกรมประมงได้ออกประกาศลงวันที่ 16 สิงหาคม 2567 ว่า มีเขตพื้นที่ที่มีการแพร่ระบาดของปลาหมอคางดำ (sarootherodon melanotheron) ถึง 19 จังหวัด ประกอบด้วย 1.จันทบุรี 2.ระยอง 3.ฉะเชิงเทรา 4.สมุทรปราการ 5.นนทบุรี 6.กรุงเทพมหานคร 7.นครปฐม 8.ราชบุรี 9.สมุทรสาคร 10.สมุทรสงคราม 11.เพชรบุรี 12.ประจวบคีรีขันธ์ 13.ชุมพร 14.สุราษฎร์ธานี 15.นครศรีธรรมราช 16.สงขลา 17.ชลบุรี 18.พัทลุง 19.ปราจีนบุรี¹ โดยเฉพาะจังหวัดชายฝั่งแถบอ่าวไทย ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งระบบนิเวศและการประมงของประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากพืชและสัตว์ทะเลหลายชนิดทั้งแพลงก์ตอน ลูกปลา ลูกกุ้ง ลูกหอย และซากสิ่งมีชีวิตล้วนเป็นอาหารของปลาหมอคางดำทั้งสิ้น

ปลาหมอคางดำมีการแพร่ระบาดที่เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด เนื่องจากเป็นปลาที่ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี ทนความเค็มได้สูง ในขณะที่เดียวกันปลาสายพันธุ์นี้สามารถกินได้ทั้งพืช สัตว์ หรือซากของสิ่งมีชีวิต และสามารถย่อยอาหารได้ดี จึงทำให้มีอัตราการเติบโตที่รวดเร็ว โดยปลาหมอคางดำเพศเมีย 1 ตัว มีไข่ประมาณ 50-300 ฟอง หรือมากกว่านั้น ไข่ใช้เวลาตั้งท้องเพียง 22 วัน ไข่เวลาฟักไข่ในปากเพศผู้เพียง 4-6 วัน ก่อนจะดูแลตัวอ่อนประมาณ 2-3 สัปดาห์ไว้ในปากเช่นเดิม ส่งผลให้อัตราการรอดสูงกว่าปกติ และสามารถผสมพันธุ์ได้ทุกฤดูกาล²

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม คาดการณ์การระบาดของปลาหมอคางดำ

ในประเทศไทยว่า³ หากปล่อยให้เกิดการแพร่ระบาดของปลาหมอคางดำโดยไม่ได้นำมาตรการแก้ไขใดๆ ในอีก 5 ปีข้างหน้า จะพบปลาหมอคางดำใน 45 จังหวัด ในอีก 10 ปีข้างหน้า จะพบปลาหมอคางดำใน 60 จังหวัด และในอีก 20 ปีข้างหน้า จะพบปลาหมอคางดำในแหล่งน้ำทั่วประเทศไทยครบทั้ง 76 จังหวัด บทความนี้ เป็นการสรุปสถานการณ์การระบาดของปลาหมอคางดำ รวมถึงเอเลี่ยนสปีชีส์ในไทย วิเคราะห์สาเหตุการระบาดของปลาหมอคางดำ และแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

รู้จัก ปลาเอเลี่ยนสปีชีส์ ปลาหมอคางดำ

ลักษณะเด่น

1. ลักษณะภายนอกคล้ายคลึงกับปลาหมอเทศ
2. เพศผู้จะมีสีด้านบริเวณหัวและบริเวณแผ่นปิดเหงือกมากกว่าเพศเมีย

พบ “ปลาหมอคางดำ” ได้ที่ไหน?

ทะเล น้ำจืด ป่าชายเลน ปากแม่น้ำกร่อย

อาหารของ “ปลาหมอคางดำ”

พืช สัตว์ แพลงก์ตอน ลูกปลา ลูกหอยสองฝา ลูกกุ้งทะเล กุ้งกุลาดำ กุ้งขาวแวนนาไม กุ้งแชบ๊วย

ส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำไทยระบบนิเวศและเกษตรกรอย่างไร?

- เป็นเอเลี่ยนสปีชีส์ สัตว์ต่างถิ่น ที่ทำลายระบบนิเวศอย่างรุนแรง
- เป็นสัตว์นักล่า นิยมถูกราย มักแย่งอาหารสัตว์น้ำในพื้นน้ำ ทำให้ปลาท้องถิ่นลดลงอย่างรวดเร็ว
- ในด้านผลกระทบต่อเกษตรกร หากมีการแพร่กระจายของ ปลาหมอคางดำ ก็จะส่งผลกระทบต่อปลาที่เลี้ยงไว้

การระบาดของ “เอเลียนสปีชีส์” ในไทย

เอเลียนสปีชีส์ ในประเทศไทยมีทั้งแบบรุกราน (invasive alien species) และไม่รุกราน โดยชนิดที่สร้างความเสียหาย ตามประกาศของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่องกำหนดชนิดสัตว์น้ำที่ห้ามเพาะเลี้ยงในราชอาณาจักร เมื่อปี 2564 ระบุสายพันธุ์ปลาที่ห้ามนำเข้าประเทศไทย โดยไม่ได้รับอนุญาต มีทั้งหมด 10 สายพันธุ์ ดังนี้⁴ ปลาหมอหางดำ ปลาหมอมาลัย ปลาหมอบัตเตอร์ ปลาทุกชนิดในสกุล Cichla และ ปลาลูกผสม ปลาเทราท์สายรุ้ง ปลาเทราท์สีน้ำตาล ปลากะพงปากกว้าง ปลาโกลแอทไทเกอร์ฟิช ปลาเก๋หายก และปลาที่มีการดัดแปลงหรือตัดแต่งพันธุกรรม (Genetically Modified Organisms: GMO) ทุกชนิด นอกจากนี้ยังมีสัตว์น้ำจำพวกอื่นอีก 3 ชนิด คือ ปูขนจีน หอยมุกน้ำจืด และหมึกสายวงน้ำเงินทุกชนิดในสกุล Hapalochlaena ส่วนสัตว์ต่างถิ่นที่ไม่รุกราน (non-invasive alien species)⁵ คือ สัตว์ที่เมื่อนำเข้ามาแล้วไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ มีการดำรงชีวิตแบบไม่แข่งขันหรือขัดต่อการดำรงชีพของสัตว์น้ำท้องถิ่นและสมดุลของนิเวศ ตัวอย่างเช่น ปลานิล ปลาไน และปลาจีน รวมถึงปลาเศรษฐกิจต่างๆ ที่มีการปล่อยลงแหล่งน้ำ

จากฐานข้อมูลของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปี 2560 พบเอเลียนสปีชีส์ในประเทศไทยมากถึง 309 สายพันธุ์⁶ แต่ที่น่าตกใจคือ มีถึง 151 สายพันธุ์ หรือ 48.9% ที่อยู่ในชนิดที่ 1 (ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานแล้ว) โดยปลาหมอหางดำเป็นหนึ่งในเอเลียนสปีชีส์ชนิดที่ 1 ด้วยเช่นกัน โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาเครื่องมือด้านการประเมินผลตอบแทนทางสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รายงานวิจัยเกี่ยวกับปลาหมอหางดำ⁷ ว่าระหว่างปี 2559-2561 ปลาหมอหางดำสร้างความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจและระบบนิเวศในชุมชนตำบลแพรกหนามแดง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม เพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยในปี 2559 สร้างความเสียหายทำให้รายได้ประมงของชุมชนลดลง 5% ต่อมาในปี 2560 และ ปี 2561 สร้างความเสียหายทำให้รายได้ประมงลดลงถึง 10% และ 15% ตามลำดับ ผลกระทบความเสียหายจากปลาหมอหางดำ เฉพาะในชุมชนตำบลแพรกหนามแดงเพียงตำบลเดียว มีมูลค่าความเสียหายไม่ต่ำกว่า 100 ล้านบาท/ปี⁸ สอดคล้องกับสถานการณ์ของผู้เลี้ยงกุ้งที่พบว่า บ่อเลี้ยงกุ้งถูกปลาหมอหางดำรุกรานอย่างหนักจากการสูบน้ำเข้าบ่อเลี้ยงกุ้ง นายสุนทร รอดบุญชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา กล่าวว่า⁹ กว่า 10 ปีแล้วที่ตนประสบปัญหาปลาหมอหางดำที่กินกุ้งในบ่อเลี้ยงบนเนื้อที่กว่า 70 ไร่ กำจัดเท่าไรก็ไม่หมด ซื้อลูกกุ้งมาปล่อย 3-4 แสนตัว ผ่านไป 6 เดือนไม่เหลือกุ้งเลย มีแต่ปลาหมอหางดำ ส่วนในภาคใต้ การสำรวจของเจ้าหน้าที่ประมงจังหวัดสงขลา ก็พบว่า ผู้เลี้ยงกุ้งจำนวน 245 ราย มีปลาหมอหางดำในบ่อพักน้ำจำนวน 21 ราย¹⁰ ส่วนบ่อกุ้งร้างที่มีอยู่บนพื้นที่บ่อในพื้นที่นี้ ส่วนใหญ่ก็มีปลาหมอหางดำเข้าไปเติบโต นายภทรพล สังขไพฑูรย์ ประธานชมรมผู้เลี้ยงกุ้งจังหวัดสงขลา ประเมินว่ามีปลาหมอหางดำทั้งในบ่อพักน้ำ และบ่อกุ้งร้าง ประมาณ 50 ตัน

สาเหตุการระบาดของปลาหมอหางดำในไทย

จากรายงานผลการพิจารณาศึกษา เรื่องสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหา รวมถึงผลกระทบจากการนำเข้าปลาหมอหางดำ เพื่อการวิจัยและพัฒนาสายพันธุ์ในราชอาณาจักรไทยของคณะกรรมการการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สภาผู้แทนราษฎร พบว่ามีการแจ้งขออนำเข้าปลาหมอหางดำ เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2549 โดยบริษัท เจริญโภคภัณฑ์อาหาร จำกัด (มหาชน) ได้มีหนังสือถึงกรมประมง ประสงค์ขออนำเข้าปลาตุกรัสเซีย (Claras Gariepinus) และปลาหมอหางดำ ซึ่งในขณะนั้นได้ระบุชนิดปลาที่นำเข้าเป็นปลานิล (Sarotherodon melanotheron) เพื่อปรับปรุงและรักษาอัตราการเจริญเติบโต เปรียบเทียบกับสายพันธุ์ปลานิลที่มีอยู่เดิมให้ทันต่อความเค็มที่สูงขึ้น จากนั้น วันที่ 24 พฤศจิกายน 2549 กรมประมงอนุญาตให้นำเข้าได้ ต่อมาได้มีการนำเข้าจำนวน 2,000 ตัว ในวันที่ 22 ธันวาคม 2553 โดยตั้งศูนย์ทดลองที่ตำบลยี่สาร อำเภอดำรงวิทยารุทศรังสรรค์ จังหวัดสมุทรสงคราม จากนั้นพบว่าปลาทยอยตายอย่างต่อเนื่อง แต่ฟาร์มไม่ได้แจ้งให้กรมประมงทราบเป็นลายลักษณ์อักษร

ต่อมา ในช่วงปลายปี 2554 ได้มีการพบการแพร่ระบาดของปลาหมอหางดำ ในบ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลยี่สาร อำเภอดำรงวิทยารุทศรังสรรค์ จังหวัดสมุทรสงคราม และในช่วงต้นปี 2555 พบการแพร่ระบาดมากขึ้น จนสัตว์น้ำพันธุ์อื่นที่ได้เพาะเลี้ยงตามบ่อ ฟาร์ม แหล่งน้ำธรรมชาติได้รับความเสียหายเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จนนำมาสู่การตรวจสอบว่ามีที่มาจากแหล่งเดียวกันหรือไม่ เพื่อให้เอกชนที่เกี่ยวข้องร่วมรับผิดชอบต่อการจัดการที่เกิดขึ้น แม้บริษัทเจริญโภคภัณฑ์อาหาร จำกัด (มหาชน) จะมีการขออนำเข้าอย่างเปิดเผย แต่มีข้อมูลที่เชื่อได้ว่า มีการลักลอบนำเข้าโดยไม่ขออนุญาตจากเอกชนรายอื่นด้วย เนื่องจากข้อมูลของกรมประมงพบว่า¹¹ ไทยมีการส่งออกปลาหมอหางดำ เป็นปลาสวยงามอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี 2556 - 2559 จำนวนมากกว่า 320,000 ตัว มูลค่าส่งออกรวม 1,510,050 บาท โดยมีปริมาณการส่งออกเฉลี่ยในแต่ละปีตั้งแต่ 10,000 - 100,000 ตัว ทำให้เกิดการตั้งข้อสังเกตว่า การส่งออกปลาหมอหางดำมาจากที่ไหน และใครเป็นผู้นำเข้า เนื่องจากมีการอนุญาตให้เอกชนนำเข้าเพียงรายเดียว

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เส้นทางการแพร่ระบาดของปลาหมอคางคกในเขตพื้นที่ชายฝั่งของไทยจากโครงสร้างพันธุกรรมของประชากรด้วยเครื่องหมายพันธุกรรม (Mitochondrial DNA) โดยกรมประมง พบว่า กลุ่มประชากรที่พบแพร่กระจายในพื้นที่ชายฝั่ง 6 จังหวัดของไทย ประกอบด้วย จ.เพชรบุรี ชุมพร สมุทรสงคราม สุราษฎร์ธานี ประจวบคีรีขันธ์ และระยอง ไม่มีความแตกต่างกันทางพันธุกรรมมากนัก โดยข้อมูลระยะทางทางพันธุศาสตร์และการจัดลำดับความสัมพันธ์เชิงวิวัฒนาการ ชี้ให้เห็นว่า ประชากรปลาหมอคางคกที่แพร่ระบาดในประเทศไทยมีแหล่งที่มาาร่วมกัน¹²

มาตรการของรัฐในการควบคุมการระบาด

สำหรับมาตรการควบคุมการแพร่ระบาดของปลาหมอคางคก กรมประมงได้ออกมาตรการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาด ออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้¹³

- 1 มาตรการระยะเร่งด่วน** ประกอบด้วย การควบคุมและกำจัดปลาหมอคางคกในแหล่งน้ำทุกแห่งที่พบการแพร่ระบาด การนำปลาหมอคางคกที่กำจัดออกจากระบบนิเวศไปใช้ประโยชน์ เช่น ทำปลาป่น แปรรูปเป็นหลายเมนู การสำรวจและเฝ้าระวังการแพร่กระจายปลาหมอคางคกในแหล่งน้ำธรรมชาติตามพื้นที่กันชนต่างๆ การประชาสัมพันธ์ สร้างความตระหนัก และมีส่วนร่วมในการกำจัดปลาหมอคางคกของทุกภาคส่วน
- 2 มาตรการระยะกลาง** ประกอบด้วย การปล่อยปลาผู้ล่าที่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่ เช่น พื้นที่น้ำกร่อย ปล่อยปลากะพงขาว ปลาอังกะพิน พื้นที่น้ำจืดปล่อยปลากลาย ปลาช่อน ปลากดแก้ว เป็นต้น
- 3 มาตรการระยะยาว** การวิจัยการควบคุมประชากรปลาหมอคางคกไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและสัตว์น้ำพื้นเมือง พร้อมทั้งฟื้นฟูระบบนิเวศภายหลังการกำจัดประชากรปลาหมอคางคก

แนวทางการควบคุมการระบาดของปลาหมอคางคก

ทำไม?! ต้องปล่อยปลาผู้ล่า เพื่อกำจัดปลาหมอคางคก

รู้หรือไม่? ปลาผู้ล่า ขนาด 4 นิ้ว ช่วยควบคุมประชากรปลาหมอคางคกได้อย่างไร

ปลาผู้ล่าขนาด 4 นิ้ว จะช่วยควบคุมประชากรปลาหมอคางคกขนาดเล็ก 2-3 ซม. ปลาผู้ล่าไม่สามารถกินปลาหมอคางคกที่ใหญ่กว่า 3 ซม. ได้ เนื่องจากปลาขนาดใหญ่มีกล้ามเนื้อแข็งแรง

ดังนั้นการปล่อยปลาผู้ล่าขนาด 4 นิ้ว จึงเป็นอีกหนึ่งวิธีที่จะช่วยกำจัดปลาหมอคางคกขนาดเล็ก ที่ปัจจุบันมีสัดส่วนการแพร่ระบาดมากที่สุด

เพื่อควบคุมประชากรลูกปลานขนาดเล็กไม่ให้เพิ่มจำนวนเป็นการตัดวงจรการแพร่พันธุ์ได้

กรมประมง จะดำเนินการปล่อยปลาผู้ล่า ภายหลังจากควบคุมกำจัดโดยเครื่องมือประมง ซึ่งการปล่อยปลาผู้ล่า คำนึงถึงชนิดของปลาผู้ล่า อัตราการปล่อยที่เหมาะสมต่อสมรรถนะของพื้นที่ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสัตว์น้ำพื้นเมืองที่มีอยู่เดิม และเหมาะสมต่อการอยู่รอดของชนิดปลาผู้ล่าที่ปล่อย รวมทั้งมีการติดตามประเมินผลการปล่อยปลาผู้ล่าในการควบคุมการแพร่พันธุ์ประชากรปลาหมอคางคกขนาดเล็ก

ที่มา: ประชาสัมพันธ์ กรมประมง กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2567 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติงบประมาณ 450 ล้านบาท ให้กรมประมงดำเนินการตามแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหการแพร่ระบาดของปลาหมอคางคก พ.ศ. 2567-2570 โดยยกให้เป็น “ระเบียบวาระแห่งชาติ” ซึ่งประกอบด้วย 7 มาตรการ คือ¹⁴

1. ลดปริมาณปลาหมอคางคกในแหล่งแพร่ระบาด 4,000,000 กิโลกรัม หรือ 4,000 ตัน ภายในกลางปี 2568
2. ส่งปลาผู้ล่าหลังลดปลาหมอคางคก เช่น ปลากะพง
3. นำปลาหมอคางคกที่ได้ไปทำ ปุ๋ยหมักน้ำชีวภาพ น้ำปลา ร้า ปลาเพื่อให้ปลาที่จับมาไม่สูญเปล่า
4. ป้องกันการแพร่กระจายไปยังแหล่งน้ำข้างเคียง
5. ให้ความรู้กับพี่น้องประชาชนในการสังเกตป้องกันอันตราย หากระบบนิเวศถูกสัตว์น้ำต่างถิ่นเข้ามารุกราน
6. แผนระยะกลางและระยะยาวใช้เทคโนโลยีด้านการเหนี่ยวนำโครโมโซมของปลาหมอคางคกจาก 2N เป็น 4N จะทำให้เป็นหมัน เมื่อเข้าไปผสมกับธรรมชาติ ลูกปลาหมอคางคกที่ออกมาจะกลายเป็น 3N ซึ่งทำให้ได้ปลาหมอคางคกที่เป็นหมัน
7. การฟื้นฟูแหล่งน้ำที่โดนปลาหมอคางคกทำลายโดยกรมประมงจะนำสัตว์น้ำกลับคืนถิ่นเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศของแหล่งน้ำนั้นตามข้อมูลที่มีครบถ้วน

อย่างไรก็ตาม แนวทางการแก้ปัญหาของรัฐข้างต้น ถูกมองว่าเป็นการแก้ไขสถานการณ์ไปตามสภาพ และอาจอย่างจริงจัง เฉพาะช่วงที่เป็นกระแสน้ำเท่านั้น ที่สำคัญไม่ได้มีการพูดถึงการป้องกันหรือเฝ้าระวังแหล่งน้ำธรรมชาติที่ยังไม่มีปลาประเภนี้เข้าไปอาศัย และไม่มีการสำรวจแหล่งน้ำเพื่อควบคุมการการระบาด แนวทางบางอย่างต้องทำอย่างระมัดระวังเพราะอาจทำให้ระบบนิเวศเสียหายเพิ่มขึ้น เช่น การเอาปลาผู้ล่าชนิดอื่นไปล่าปลาหมอคงดำก็อาจมีความเสี่ยง ควรกลับมาให้ความสำคัญกับการป้องกัน มากกว่าการแก้ไข หลังจากที่มีผลกระทบ ซึ่งที่ต่างประเทศให้ความสำคัญกับเรื่องเหล่านี้มาก ทางด้าน ดร.ธรณ์ อ่างนาวาสวัสดิ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านนิเวศทางทะเล และรองคณบดีคณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ระบุว่า¹⁵ การจัดการด้านพื้นที่ คือ ควบคุมการระบาดให้มากที่สุด แบ่งพื้นที่เป็นเขตหลัก เขตรอง โดยเขตหลักต้องเน้นการลดจำนวนปลาหมอ เขตรองต้องคุมไม่ให้ขยายออกไปข้างๆ เพิ่มขึ้น ส่วนเขตที่ไม่มีปลาไปถึงตามธรรมชาติ ต้องคุมไว้ให้ได้

บทบาทการแก้ปัญหาปลาหมอคงดำของฝ่ายต่างๆ

จากสถานการณ์ปลาหมอคงดำที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการตื่นตัวของภาคประชาสังคมโดยประชาชนแต่ละจังหวัดรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนเรื่องนี้ เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2568 เครือข่ายประชาชน 19 จังหวัด¹⁶ นำโดยมูลนิธิชีววิถี หรือ BIO THAI ได้เข้ายื่นหนังสือเรียกร้อง ที่ศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของรัฐบาล ทำเนียบรัฐบาล เพื่อขอให้เร่งรัดแก้ไขปัญา โดยได้ยื่นข้อเรียกร้อง 4 ข้อ ได้แก่ ขอให้แต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนอิสระหาผู้กระทำความผิดให้แล้วเสร็จภายใน 30 วัน ให้รัฐบาลเร่งรัดการเยียวยาเกษตรกรและผู้ที่ได้รับผลกระทบ พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการระดับชาติและคณะทำงานระดับจังหวัด ขจัดปลาหมอคงดำให้เป็นศูนย์ภายในปี 2569 และฟ้องร้องผู้ก่อปัญหาให้ชดใช้เยียวยาความเสียหาย

แนวทางหนึ่งของการขจัดปลาหมอคงดำ คือต้องนำปลาหมอคงดำไปใช้ประโยชน์ในปริมาณมาก เพื่อให้มีการจับปลาออกจากแหล่งน้ำต่างๆ โดยสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 10 สถานีพัฒนาที่ดินสมุทรสาคร สถานีพัฒนาที่ดินสมุทรสงคราม และสถานีพัฒนาที่ดินเพชรบุรี ได้จัดการรณรงค์การใช้น้ำหมักชีวภาพคุณภาพสูง (สูตรไนโตรเจนสูง) เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2567¹⁷ โดยการนำปลาหมอคงดำมาเป็นวัตถุดิบ ช่วยส่งเสริมการเจริญเติบโตของพืช นวัตกรรมดังกล่าวทำให้หน่วยงานที่มีความต้องการปุ๋ยชีวภาพ เช่น คณะกรรมการการยางแห่งประเทศไทย หรือ กยท. ได้รับชื่อ “ปลาหมอคงดำ” เพื่อทำน้ำหมักชีวภาพในสวนยางพารา 1,000 ตัน ในราคากิโลกรัมละ 15 บาท ซึ่งจะสามารถทำน้ำหมักชีวภาพได้ราว 160,000 ลิตร¹⁸

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

สถานการณ์ “เอเลียนสปีชีส์” นับเป็นปัญหาที่ร้ายแรงต่อระบบนิเวศของไทยเป็นอย่างมาก และถือเป็นความท้าทายของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม เพราะเป็นเรื่องที่ต่างฝ่ายต่างมีมุมมอง มีความสามารถในการจัดการปัญหาที่แตกต่างกัน เช่น ภาครัฐ มีความสามารถในการวิจัยทางชีววิทยา รวมถึงการมีอำนาจในการออกกฎระเบียบเพื่อแก้ไขปัญหา ภาคประชาสังคม มีบทบาทสำคัญในการสะท้อนปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้น และเป็นกลไกในการแก้ไขปัญาในระดับพื้นที่ ขณะที่ภาคเอกชน ก็มีบทบาทในด้านนวัตกรรม การแก้ปัญหา เช่น การรับซื้อหรือ แปรรูป “เอเลียนสปีชีส์” ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้เพื่อลดปริมาณ “เอเลียนสปีชีส์” โดยทั้ง 3 ฝ่ายควรมีความร่วมมือร่วมกันในรูปแบบของคณะกรรมการบูรณาการที่มีหน่วยงานรัฐเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการ และควรยกเลิกคณะกรรมการที่กระจายแยกย่อยของแต่ละหน่วยงาน เพื่อให้การแก้ไขปัญหานี้มีความเป็นเอกภาพ และเป็นระเบียบวาระแห่งชาติจริงๆ

ส่วนการแก้ปัญหาในระยะยาวนั้น คณะกรรมาธิการการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สภาผู้แทนราษฎร ได้มีข้อเสนอแนะ ได้แก่

ควรมีการบัญญัติหรือแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ ข้อกำหนด เพื่อบังคับในการกำหนดข้อห้ามมิให้นำสัตว์น้ำชนิดใดชนิดหนึ่งเข้ามาในราชอาณาจักร และเมื่ออนุญาตให้มีการนำเข้ามาแล้ว ควรระบุนกระบวนการหลังการนำเข้า เพื่อให้เกิดสภาพบังคับอันทำให้การปฏิบัติตามกฎหมายมีประสิทธิภาพ และมีมาตรการลงโทษหากผู้ขออนุญาตไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย

- 2 | ควรมีการบัญญัติหรือแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ ข้อกำหนด ในการนำเข้าสัตว์น้ำต่างถิ่นเพื่อการวิจัย ให้ผู้ขออนุญาต แสดงแหล่งที่มา ผู้ผลิต สถานที่ผลิต ผู้จัดจำหน่าย ข้อมูลทางพันธุกรรม และข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็นในการตรวจสอบ โดยละเอียด
- 3 | ควรมีการตรวจสอบ สืบหาข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์แพร่ระบาดของปลาหมอหางดำ ที่มาของการหลุดรอดในแหล่งน้ำ และเยียวยาต่อผู้ได้รับผลกระทบต่อไป
- 4 | กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรเป็นหน่วยงานหลักที่ประเมินมูลค่าความเสียหายของประเทศไทยในด้านต่างๆ และดำเนินการแก้ปัญหาการรุกรานของปลาหมอหางดำ เพื่อให้เป็นไปด้วยความรวดเร็ว

นอกจากมาตรการต่างๆ ในการแก้ปัญหาปลาหมอหางดำแล้ว การรับมือกับ “เอเลียนสปีชีส์” อื่นๆ ก็มีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการควบคู่กันไป เพื่อรักษาและถ่วงดุลระบบนิเวศไม่ให้ถูกทำลาย โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้สรุปมาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น¹⁹ ว่าควรขยายการดำเนินงานตามกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่แล้ว ให้ครอบคลุมกิจกรรมตามมาตรการนี้ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ²⁰ แม้กรมประมงจะมีมาตรการควบคุมการนำเข้า “เอเลียนสปีชีส์”²¹ ซึ่งเป็นมาตรการทางกฎหมาย แต่ปัญหาสำคัญคือการลักลอบและฝ่าฝืนกฎหมาย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีความเข้มข้น ขณะที่กฎหมายก็อาจล้าสมัย ไม่ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันที่มีวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี ทำให้การใช้ดุลยพินิจของผู้อนุญาตมีความหย่อนยาน ขาดการตรวจสอบอย่างรัดกุม จึงควรมีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

บทส่งท้าย

ปัญหาปลาหมอหางดำนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเอเลียนสปีชีส์ในระบบนิเวศไทย ปัญหานี้เป็นปัญหาระยะยาวที่กระทบเป็นวงกว้างทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ โดยส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ และกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร ทุกภาคส่วนจึงควรตื่นตัวเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง โดยภาครัฐควรมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องทั้งการลดปริมาณปลาหมอหางดำในพื้นที่ที่มีการระบาด การตัดวงจรระบาดด้วยมาตรการทางชีววิทยา การสร้างอุปสงค์ การบริโภคปลาหมอสีในภาคอุตสาหกรรม เช่น ปู๋ อาหารแปรรูป การวางมาตรการป้องกัน การระบาดในพื้นที่อื่นๆ กำหนดมาตรการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบ รวมทั้งบูรณาการทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมและเอกชนในการป้องกันและควบคุมปัญหาเอเลียนสปีชีส์อื่นๆ ที่อาจกลายมาเป็นภัยคุกคามของระบบนิเวศดังเช่นปลาหมอหางดำในปัจจุบันด้วย